

Jelena Badovinac*

Univerzitet u Novom Sadu
Filozofski fakultet

УДК: 81'255

DOI: 10.19090/gff.v49i3.2459

Originalni naučni rad

PREVOĐENJE POJMOVNE METAFORE KROZ ANALIZU PRIMERA IZ ROMANA SVILA ALESANDRA BARIKA

Zahvaljujući brojnim istraživanjima u oblasti kognitivne lingvistike, nekad predstavljana isključivo kao stilska figura u okviru književnosti i retorike, metafora postaje logična poveznica između jezika koji govorimo i načina na koji razmišljamo, posmatramo i razumemo svet oko sebe. Ovaj novi vid interpretacije metafore odražava se i na prevodilački proces, te ćemo u ovom radu izdvojiti nekoliko različitih pristupa koji se mogu primenjivati pri prevođenju pojmovne metafore iz izvornog u ciljni jezik. U okviru teorijskog dela ćemo takođe ukratko ukazati na razlike između tradicionalnog i kognitivnolingvističkog pristupa metafori, te ćemo se osvrnuti na snažan uticaj svakodnevnog jezika, odnosno našeg kognitivnog aparata na pojavu pojmovne metafore u književnosti, ali i na metaforičku kompetenciju koju prevodilac treba da poseduje. Sa ciljem da utvrdimo na koje načine je moguće pristupiti prevođenju konceptualne metafore iz književnog teksta sa italijanskog na srpski jezik, u praktičnom delu rada ćemo analizirati prevod pojmovne metafore u romanu *Svila* Alesandra Barika. Primenjivaćemo metodologiju ekscerpiranja primera metaforičkih izraza iz celog romana, dok će njihova analiza biti zasnovana na Šmitdovoj (Schmidt) teoriji transfera pojmovne metafore. Dobijeni rezultati treba da pokažu u kojoj meri je bilo moguće zadržati originalnu pojmovnu metaforu u prevodu na srpski jezik, odnosno da li postoji eventualna konceptualna bliskost između dva analizirana jezika.

Ključne reči: pojmovna metafora, metaforički jezički izraz, prevođenje, italijanski jezik, srpski jezik

1. UVOD

Brojna istraživanja u oblasti kognitivne lingvistike krajem prošlog veka, koja su dovela do tumačenja metafore u drugačijem svetlu, podstakla su nas da ispitamo kako se vrši njen transfer iz jednog jezika u drugi. Ovaj novi pogled na metaforu dovodi do značajnih promena u analizi i pristupu jeziku uopšte. Činjenica da su pojmovne metafore utkane u naš saznajni sistem i obojene kulturom iz koje potičemo, ukazuje da su one zajedničke članovima svake govorne

* jelena.badovinac@ff.uns.ac.rs

zajednice ponaosob. Premda su istraživači nastojali da ih preciznije klasifikuju, valja napomenuti da je, u širem smislu, moguće govoriti o istovetnim metaforama, koje se koriste u više jezika, i posebnim metaforama, karakterističnim za samo jedan društveni kontekst. U nameri da otkrijemo kako se neki entiteti konceptualizuju u italijanskom jeziku i na koji način se vrši njihov transfer na srpski jezik, sprovedaćemo ispitivanje zasnovano na analizi savremenog italijanskog romana „Svila” čiji je autor Alesandro Bariko. Ovaj roman je uzet za korpus budući da je kroz njegovu radnju u celosti protkana metafora ŽIVOT JE PUTOVANJE.

U skladu sa navedenim, teorijski deo rada će obuhvatiti nekoliko celina. Na početku ćemo skrenuti pažnju na dva različita pogleda na metaforu, tradicionalni i kognitivnolingvistički, te ćemo pojasniti kako se ona kao pojmovni mehanizam pojavljuje u svakodnevnom jeziku, pa i u književnom tekstu. Takođe, ukazaćemo i na izazove sa kojima se susreću prevodioci pri njenom transferu sa izvornog na ciljni jezik. Polazeći od Šmitdove teorije¹ prenosa pojmove metafore iz jednog jezika u drugi, praktični okvir rada uključice analizu prevoda pojmovne metafore u pomenutom romanu. Dobijeni rezultati treba da pokažu u kojoj meri je bilo moguće zadržati originalnu pojmovnu metaforu u prevodu na srpski jezik, odnosno da li postoji eventualna konceptualna bliskost između dva analizirana jezika.

2. OD STILSKE FIGURE DO POJMOVNE METAFORE

Prvobitno se metafora tumačila isključivo kao stilsko sredstvo putem kog se neki pojam opisuje ili slikovito predstavlja u prenesenom obliku. U tom smislu, njena svrha je bila da putem analogije ulepša i ukrasi pesnički jezik. Tek osamdesetih godina prošlog veka kognitivno-lingvističke teorije daju poseban pečat percepciji metafore, te o njoj počinje da se govori kao o pojmovnom fenomenu.

Teorija pojmovne metafore ističe metaforu „kao jednu od najosnovnijih, korenskih pojava zbog koje su mišljenje i jezik metaforičke prirode” (Radić Bojanić, 2013: 30). Osnovne karakteristike ovog kognitivnog instrumenta su povezanost između njenih domena i spontanost, s obzirom na to da dolazi do njene aktivacije bez volje govornika. Zahvaljujući kognitivnoj lingvistici i istraživanjima u kojima ona ispituje interakciju između jezika i kognicije, metafora

¹ Reč je prevodilačkim procedurama iznetim u radu *Metaphor translation in subtitling* objavljenom 2004. godine.

počinje da se poima kao neizbežan proces ljudskog mišljenja i rasuđivanja (Kövecses, 2010: x). Metaforu uočavamo u jeziku, ali je ona duboko ukorenjena u naše konceptualne šeme (Ervás & Gola, 2017: 44). Upravo ovim se dokazuje da je metafora, nasuprot nekadašnjim tvrdnjama, neodvojiva od ljudskog opštenja u svakoj govornoj zajednici. Veliku zaslugu za takvo koncipiranje metafore imaju Lejkof i Džonson koji među prvima ističu povezanost našeg iskustva i načina na koji razmišljamo. Ukratko, naš pojmovni sistem, koji ima centralnu ulogu u definisanju stvarnosti, po prirodi je metaforički (Lakoff & Johnson, 1980: 4). Tome treba dodati da je metafora naša osnovna sposobnost da o apstraktnim konceptima govorimo, mislimo, te da ih razumemo koristeći konkretne pojmove koji su nam iskustveno bliski. Imajući na umu da je metafora nužno sredstvo razumevanja mnogobrojnih apstraktnih pojmova, „ona postaje jedan od stožera našeg intelektualnog i emocionalnog sveta” (Klikovac, 2004: 57). Ovakvo kognitivno shvatanje metafore dovodi do drugačijeg pristupa jeziku, odnosa između jezika i misli, kao i prirode naše misli (Holme, 2004:9). Za razumevanje pojmovne metafore glavno polazište po dvodomenskom modelu² (Lakoff & Johnson 1980) jeste postojanje dva domena, ciljnog i izvornog, koji tvore svaku metaforu. Tako POJMOVNI DOMEN A postaje POJMOVNI DOMEN B (Kövecses, 2010: 4). Ciljne domene odlikuje apstraktnost, pa pokušavamo da ih objasnimo jasnijim, izvornim domenima koje prvenstveno karakteriše konkretnost budući da nastaju kao rezultat čovekovog delovanja u stvarnom svetu (Janevska, 2019: 22). Postojanje pojmovne metafore otkriva se zahvaljujući metaforičkim jezičkim izrazima u kojima se jasno uočava terminologija koja odgovara izvornom domenu. Široko rasprostranjena metafora RASPRAVA JE RAT (npr. *Uvek izgubim u diskusiji sa tobom*) eksplicitno dokazuje da se naša svakodnevna komunikacija temelji na metaforičkoj konceptualizaciji apstraktnih pojmova a da mi toga nismo ni svesni. Lejkof i Džonson naglašavaju da se u navedenom primeru ne govori o raspravi kao ratu, već da sagovornici u raspravi često koriste strategije slične onim ratnim, a sve sa ciljem da bi u toj raspravi pobedili, isto kao u ratu (Lakoff & Johnson, 1980: 5).

² O drugim modelima proučavanja pojmovne metafore videti članak *Pristupi pojmovnoj metafori* u kojem Grujić izdvaja: teoriju pojmovnog objedinjavanja (Fauconnier & Turner), model priključenja klasi (Glucksberg et al.), hipotezu o „karijeri metafore” (Gentner & Bowdle), model analize metafore u okviru diskursne dinamike (Cameron) i model teorije relevantnosti (Sperber & Wilson) (Grujić, 2020).

3. METAFORA U KNJIŽEVNOSTI

Premda su metafore sveprisutne u svakodnevnom jeziku, najčešće prolaze neopaženo jer ne postoje drugi mehanizmi za izražavanje određenih pojmova. Sa druge strane, u književnosti se metafora prikazuje eksplicitnije, pa je lakše prepoznajemo (Klikovac, 2004: 57-58).

Kao što je ranije pomenuto, tradicionalni pristup pronalazi blisku poveznicu između metafore i književnosti. Bez metafore književnost bi bila lišena maštovitosti i poetičnosti, usled čega bi se shvatanje književnosti kao jezičke umetnosti u znatnoj meri izmenilo. Metafora ima ulogu da evocira slike koje nije moguće svesti na doslovno značenje izraza koji se želi upotrebiti. Kako Holm objašnjava, vrlo jasnu predstavu navedenog možemo uočiti u čuvenom opisu glavne junakinje Šekspirove tragedije: *Julija je sunce* (Holme, 2014: 17). U ovom primeru Julija se nedvosmisleno percipira kao osoba koja zrači kao sunce, koja je lepa kao sunce, te putem mapiranja sa izvornog na ciljni domen, ona poprima atribute koji opisuju sunce (Holme, 2014: 17). Kevečes ističe da mnogi naučni radnici smatraju književnost i umetnost glavnim izvorom metafore što se može samo delimično prihvatiti (Kövecses, 2010: 49). Posmatrajući metaforu sa kognitivnolingvističkog aspekta, uočava se relevantan uticaj svakodnevnog jezika i funkcionisanja našeg pojmovnog sistema na njenu pojavu u književnosti. Ovo svakako ne znači da autori književnih dela koriste isključivo konvencionalne metafore, široko rasprostranjene u jeziku. Takve metafore jesu u osnovi mnogih metafora kojima obiluju književna dela, ali ih autori često dodatno razrađuju. U jednoj od svojih čuvenih pesama Euđenio Montale³ primenjuje metaforu LJUBAV JE PUTOVANJE u nešto složenijem obliku. Implicirajući da je ljubav sa pokojnom suprugom dugo trajala, autor navodi: „Ho sceso, dandoti il braccio, almeno un milione di scale” (srp. *Sišao sam bar niz milion stepenica sa tobom ruku pod ruku*⁴). Sa namerom da zadive čitaoca, autori neretko formiraju originalne metafore koje daju dublja značenja ciljnim domenima.

Svakodnevne i književne metafore gotovo su istovetne, samo što se u jeziku književnosti kod autorâ primećuje posebna kreativnost koja se sastoji „u tome što na najbolji mogući način koriste jezičke i pojmovne resurse koji su nam svima dati” (Klikovac, 2004: 32).

³ Italijanski pesnik u zbirci pesama *Satira* (Mondadori, 1971) objavljuje ovu pesmu koja nosi isti naziv kao i prvi stih (*Ho sceso, dando ti il braccio, almeno un milione di scale*).

⁴ Prevod ovog stiha je autorkin.

4. PRENOS POJMOVNE METAFORE SA JEDNOG NA DRUGI JEZIČKI KÔD

Prevođenje podrazumeva pretvaranje prvobitno izražene poruke jednim jezikom u „jednako vrednu poruku izraženu drugim jezikom” (Ivir, 1985: 11). Imajući na umu da se pri transferu poruke iz jednog u drugi jezički kôd nužno uključuju i širi društveni, kulturni i kognitivni faktori, prevođenje predstavlja izuzetno kompleksan proces čiji je najbitni akter prevodilac.

Pored odličnog poznavanja kako jezika sa kog prevodi tako i onog na koji prevodi, prevodilac mora biti svestan „svih društvenih i kulturnih implikacija od kojih zavisi i izbor ekvivalenata na jeziku-cilju” (Lazović, 2011: 22). Drugim rečima, prevodilac mora da poseduje jezičku i interkulturnu kompetenciju, odnosno treba vešto da upravlja obradom i upotrebom oba jezika, ali i da razume percepciju realnosti i način razmišljanja pripadnikâ izvornog jezika. Ovo potvrđuje i Faini navodeći da je, osim prenosa leksema iz jednog kôda u drugi, nužno uzeti u obzir „sintaksičko, stilsko i idiomatsko nasleđe kao sastavni deo jedne kulture” (Faini, 2008: 29). Jednako je važna i metaforička kompetencija koja podrazumeva „aktivno svesno poznavanje metafore u svim njenim dimenzijama, kao jezičke, pragmatičke i kognitivne jedinice” (Andersen u Malešević, 2017: 190). Ova kompetencija se može tumačiti kao sposobnost mapiranja između metafore u izvornom i metafore u ciljnom jeziku (Sjørup, 2013: 67). Međutim, pozivajući se na zapažanja koja iznosi Andersen u svojoj empirijskoj studiji o metaforičkoj kompetenciji, Sjørup ističe da se o potpunoj metaforičkoj kompetenciji kod prevodioca može govoriti jedino kad je reč o maternjem jeziku, dok u stranom jeziku ona može biti ograničena (Sjørup, 2013: 68). Stoga, prevodilac treba da razume sve aspekte pojmovne metafore jer bi u suprotnom nedovoljna metaforička kompetencija mogla da umanjí njegovu prevodilačku kompetenciju (Sjørup, 2013: 68).

Prema kognitivnom pristupu, određeni metaforički izraz se dovodi u vezu sa pojmovnim sistemom u izvornom jeziku, te je nužno povezati ga sa odgovarajućim nivoom u ciljnoj kulturi. Ovakva koncepcija metafore dovodi do brojnih diskusija na temu prevodljivosti, a samim tim i do različitih rešenja za njeno prevođenje. Početkom XXI veka, pozivajući se na istraživačke radove iz prethodnog perioda, Fernandez izdvaja četiri moguće opcije za prevođenje metafore: 1. metafore su neprevodive; 2. metafore su u potpunosti prevodive; 3. metafore su prevodive, ali uz izvestan stepen neekvivalencije; 4. metafore su prevodive, ali njihov prevod zavisi od vrste teksta i ad hoc faktora (Fernández, 2002: 206-207). Kombinujući Kevečeševu (2004) teoriju pojmovne metafore i

tipologije koje Turi⁵ (2002) razvija u okviru prevodilačkih studija, Šmidt predlaže sledeću klasifikaciju prevođenja metafore:

1. $m \rightarrow m$: metaforički jezički izraz prevodimo metaforičkim jezičkim izrazom iste pojmovne metafore u oba jezika (proces mapiranja i značenja mogu biti isti ili, pak, mapiranje može biti različito, a značenje slično);
2. $m \rightarrow m1$: metaforički jezički izraz prevodimo metaforičkim izrazom drugačije pojmovne metafore (različito mapiranje i slično značenje);
3. $m \rightarrow \text{non-}m$: metaforički jezički izraz prevodimo nemetaforičkim jezičkim izrazom sličnog značenja tj. parafrazom;
4. $m \rightarrow \emptyset$: metaforički jezički izraz prevodimo pomoću nultog elementa tj. brišemo metaforu;
5. $\text{non-}m \rightarrow m$: nemetaforički jezički izraz prevodimo metaforičkim jezičkim izrazom sličnog značenja;
6. $\emptyset \rightarrow m$: nulti element prevodimo metaforičkim jezičkim izrazom (Schmidt, 2014: 832-833).

Ova tipologija ukazuje na široku lepezu mogućnosti transfera metafore sa izvornog jezika, a istovremeno potvrđuje nužnost metafore u svakom jeziku što se dodatno dokazuje povremenim izborom prevodioca da metaforu unese u ciljani jezik čak i ako nje izvorno nema u originalnom tekstu/govoru.

5. METODOLOŠKI POSTUPAK

Kao korpus ovog rada uzet je savremeni roman *Svila* autora Alesandra Barika u originalnoj verziji. Detaljan pregled teksta na italijanskom jeziku podrazumevao je primenu metodologije identifikacije pojmovne metafore u izvornom tekstu, te istovremeno otkrivanje rešenja koja je ponudio prevodilac u srpskoj verziji. Analizom je obuhvaćen ceo roman, a ukupno je identifikovano 48 različitih primera u kojima je izdvojen 51 metaforički jezički izraz. Radi veće preglednosti, metaforički jezički izrazi podeljeni su u dve grupe prema izvornim domenima koji se nalaze u osnovi ovih metafora. Stoga, jedna celina obuhvata primere u kojima se kao izvorni domen uzimaju živa bića – ljudi, biljke i životinje, dok su u drugoj grupisani metaforički jezički izrazi u kojima se kao izvorni domen koriste neživa priroda i predmeti. Poređenjem njihovih verzija na izvornom i

⁵ Iz Prunčevog rada preuzima Turijevu tipologiju (Prunč, E., 2002). Einführung in die Translationswissenschaft. Band 1: Orientierungsrahmen. Graz: Institut für Translationswissenschaft), a Kevečeševu teoriju pronalazi u *delu Metaphor in Culture* (2004).

ciljnom jeziku za svaki primer utvrđeno je na koji način je došlo do preslikavanja, odnosno kojoj od navedenih Šmidtovih tipologija odgovaraju.

6. ANALIZA KORPUSA

Osnovni predmet analize čine metaforički jezički izrazi u romanu *Svila* na italijanskom jeziku i njihova prevodljivost na srpski jezik. Primenjujući Šmidtovu tipologiju prevođenja metafore, za potrebe ovog rada oslonićemo se na samo prva četiri⁶ moguća načina prenosa metaforičkih jezičkih izraza sa jednog na drugi jezik.

1.1 Živa bića kao izvorni domen

Imajući na umu da emocije, događaje i aktivnosti često konceptualizujemo na osnovu iskustva sa drugim ljudima, kao i biljkama i životinjama sa kojima dolazimo u kontakt, u nastavku rada ćemo izdvojiti primere u kojima se očitava potreba autora da određene apstraktne pojmove konkretizuje dajući im osobine živih bića.

1. La scienza si dimostrava incapace di comprendere le cause delle epidemie. (str.11) – Nauka nije mogla da ustanovi uzroke epidemije. – m→m
2. E tutto il mondo⁷, fin nelle sue regioni più lontane, sembrava prigioniero di quel sortilegio senza spiegazioni. (str. 11) – I činilo se da je čitav svet, čak i one njegove najudaljenije oblasti, u kandžama ove misterije za koju nije bilo objašnjenja. – m→m1

Italijanska verzija predstavlja misteriju kao tamničara, a u prevodu na srpski imamo drugačiju pojmovnu metaforu jer se izvorni domen sa čoveka u prevodu prebacuje na životinju.

3. Solo che Dio è occupato altrove e Sant’Agnese detesta militari. (str. 13) – Samo što je Bog zauzet drugim stvarima, a Sveta Agneza mrzi vojnike. – m→m

⁶ S obzirom na to da ćemo kao polazište naše analize uzeti originalni tekst iz kog ćemo ekscerpirati primere, poslednja dva načina prevođenja iz Šmidtovog pristupa, tj. upotreba metaforičkog jezičkog izraza u ciljnom tekstu u slučaju nepostojanja metafore u originalu, neće biti deo ovog istraživanja.

⁷ U skladu sa metonimijskom konceptualizacijom koju često karakteriše antropocentričnost, u ovom primeru se uočava prikaz jednog entiteta u jednini, koji se, zapravo, odnosi na drugi entitet u množini (idem u primeru br. 9). Metonimijski prenos odgovornosti sa pojedinaca na instituciju imamo i u nastavku analize, odnosno u primeru br. 10 ovog odeljka. S obzirom na to da metonimija nije predmet ovog rada, u analizu neće biti uključeni ostali jezički izrazi u kojima se ona samostalno koristi.

4. [...] è un'isola in cui nessuna malattia arriverà mai. (str. 19) – [...] to je ostrvo do kojeg nikada neće stići nijedna bolest [...]. – m→m
5. A qualcuno venne in mente un'obbiezione. (str. 19) – Jedan od njih primeti. – m→non

U ovom primeru je očigledna prevodiočeva namera da parafrazira doslovan prevod (*Nekome pade na pamet jedna primedba*).

6. Hara Kei ascoltava, senza che l'ombra di un'espressione scomponesse i tratti del suo volto. (str. 25) – Hara Kej je slušao nepomičnog lica koje nije odavalo nikakvu emociju. – m→m1

Izvorni jezik u navedenoj rečenici *izraz* (ital. *espressione*) konceptualizuje kao živo biće koje ima sposobnost da nekoga tj. nešto remeti. U ciljnom jeziku se ta sposobnost prenosi na ljudsko lice.

7. Quella ragazza continuava a fissarlo, con una violenza che strappava a ogni sua parola l'obbligo di suonare memorabile. (str. 27) – Ona devojčica je i dalje zurila u njega s jednim žarom koji je svaku njegovu reč oslobađao obaveze da bude upamćena. – m→m
8. La vita brulicava sottovoce, si muoveva con una lentezza astuta, come un animale braccato nella tana (str. 33). – Život je šapatom vrveo, kretao se prepedenom tromašću, kao životinja saterana u jazbinu. – m→m
9. Come se un tacito precetto ordinasse al mondo di lasciarlo vivere da solo. (str. 35) – Kao da je neki prećutni sporazum naložio svetu da ga ostavi samog. – m→m
10. Il governo aveva mandato a Nimes un giovane biologo incaricato di studiare la malattia che rendeva inutilizzabili le uova prodotte in Francia. (str. 48) – Vlada je u Nim poslala jednog mladog biologa sa zadatkom da prouči bolest koja je uništavala jaja proizvedena u Francuskoj. – m→m
11. [...] lavorava con dei microscopi capaci di vedere l'invisibile[...] (str. 48) – [...] radio je sa mikroskopima kadrin da vide nevidljivo [...]. – m→m
12. Dal Giappone arrivavano notizie di un'imminente guerra civile [...]. (str. 48) – Iz Japana su pristizale vesti o sada već sve izvesnijem građanskom ratu [...]. – m→m
13. [...] conduceva una vita tranquilla [...]. (str. 49) – [...] vodio je miran život [...]. – m→m
14. Hervé Joncour vi entrò a piedi perché la notizia del suo arrivo potesse arrivare prima di lui. (str. 50) – Erve Žankur uđe u selo pešice kako bi ga vest o njegovom dolasku pretekla. – m→m
15. [...] si intravedeva il palazzo di Hara Kei, poco più grande delle altre case, ma circondato da enormi cedri che ne difendevano la solitudine. (str. 51) -

[...] nazirao se dvor Hare Keja, tek nešto veći od ostalih kuća, ali okružen ogromnim kedrovima koji su bdili nad njegovom samoćom. m→m

16. Forse è che la vita, alle volte, ti gira in un modo che non c'è proprio più niente da dire. (str. 60) – Možda te život, ponekad, tako zakovitla da zaista više nemaš šta da kažeš. – m→m

17. Così aveva voluto Hèlèn, convinta che la serenità di un rifugio appartato sarebbe riuscita a stemperare l'umore malinconico che sembrava essersi impossessato del marito. (str. 62) – Tako je želela Elen, uverena da će nepomućeni mir jednog pribežišta na osami uspeti da odagna potištenost od koje je njen muž, po svemu sudeći, već neko vreme patio. – m→m, m→m1

Prvi deo ovog primera sadrži istovetnu metaforu u oba jezika, dok u drugom delu originalni tekst melanholično raspoloženje Eleninog muža prikazuje kao opsednutost koja se u prevodu prikazuje kao bolest.

18. Incontrarono due villaggi. (str. 71) – Prodoše kroz dva sela. – m→non m
Upotreba glagola *incontrare* u italijanskoj verziji (srp. *sresti*), upućuje na koncepciju *sela* kao živog bića. Prevodilac se odlučuje za drugačiji glagol pri čemu ne dolazi do prenosa metaforičkog značenja.

19. Poi sentì, nel fruscio di quella processione in fuga, il suono dorato di mille minuscoli campanelli che si avvicinava a poco a poco, risaliva la strada verso di lui [...] portata da quel suono che diventava sempre più forte, intollerabilmente forte, sempre più vicino, così vicino da sfiorarlo [...]. (str. 75) – A onda začu, kroz žamor te procesije koja je odmicala, zlačani zvuk na hiljade majušnih zvončića koji se primicao, uspinjao se putem ka njemu [...] nošena tim zvukom što beše sve jači, nepodnošljivo jak, stalno sve bliži, tako blizu da ga je gotovo očešao [...] ⁸. – m→m

20. Ma perché diavolo fa questo freddo porco? (str. 83) – Zašto je tako prokleta hladno? –m→m1

U izvornom jeziku se izrazito niska temperatura kao vremenska prilika dovodi u vezu sa svinjom (ital. *porco*) kako bi se dodatno naglasila njena negativnost u datom kontekstu, a ciljani jezik je povezuje sa prokletstvom.

21. Forse era la vecchiaia, forse qualche dolore vigliacco [...]. (str. 87) – Možda zbog starosti, možda usled kakvog podmuklog bola [...]. – m→m

22. [...] perché era una donna lieta, che non aveva seminato dolore. (str. 96) - [...] jer beše vedra žena koja nikad ne poseja nikakvo zlo. – m→m

⁸ U obe verzije se pri opisu zvuka kao živog bića njemu dodaje i atribut *zlačani* čime ga autor istovremeno konceptualizuje pomoću predmeta kao izvornog domena.

23. Quando la solitudine gli stringeva il cuore, saliva al cimitero, a parlare con Hélèn. (str. 100) – Kada bi mu usamljenost okovala dušu, odlazio bi na groblje da razgovara sa Elen. – m→m

1.2 Neživa priroda i predmeti kao izvorni domen

U metaforičkoj konceptualizaciji apstraktnih domena neretko pribegavamo pojmovima kojima se opisuju neživa priroda i predmeti koji nas okružuju. Kroz percepciju takvih pojmova Bariko nam opisuje koncepte koji su lišeni konkretnosti.

1. Quel che si dice avere in mano una fortuna. (str. 8) – To se zove držati sreću u ruci. – m→m
2. I mercanti cinesi, olandesi e inglesi avevano cercato ripetutamente di rompere quell'assurdo isolamento [...]. (str. 17) – Kineski, holandski i engleski trgovci su pokušali više puta da prekinu tu besmisleni situaciju [...] – m→m1
3. Ci avevano guadagnato pochi soldi, molti guai e alcune leggende buone da vendere nei porti, la sera (str. 17). – Na tome su zaradili malo novca, mnogo nevolja i nekoliko legendi kojima su mogli da se razmeću po lukama kad padne noć. – m→m
4. Pioveva la sua vita, davanti ai suoi occhi, spettacolo quieto (str. 30) – Sipio je njegov život, pred njegovim očima, nepomičan prizor. – m→m
5. Hara Kei continuò a camminare con un passo lento a cui non apparteneva alcuna stanchezza (str. 36). – Hara Kej nastavi da hoda, laganim korakom kojem beše stran svaki umor. – m→m1

U originalu se umor percipira kao stvar koja može nekom pripadati, a u prevodu na srpski, on se predstavlja kao entitet koji je blizak nekomu tj. nečemu.

6. E, con cura, fermò il tempo, per tutto il tempo che desiderò. (str. 39) – I tada je, pažljivo, zaustavio vreme, onoliko dugo koliko je želeo. – m→m
7. Nascoste tra i bagagli, portava con sé migliaia di uova di baco, e cioè il futuro di Lavilledieu, e il lavoro per centinaia di persone e la ricchezza per una decina di loro. (str. 40) – Sa sobom je nosio, skrivene u prtljagu, na hiljade jaja svilene bube, to jest budućnost Lavildjea, i posao za stotinak ljudi, i bogatstvo za desetinu njih. – m→m
8. A Lavilledieu la vita scorreva semplice, ordinata da una sua metodica normalità. (str. 41) – Život u Lavildjeu bio je jednostavan, proticao je nekim ustaljenim prirodnim ritmom. – m→m
9. Preferiva spendere il suo tempo [...]. (str.48) – Draže mu je bilo da provodi vreme [...]. – m→non-m

U primeru na italijanskom jeziku zapažamo konvencionalnu konceptualizaciju vremena po kojoj se ono doživljava kao novac (*spendere*-trošiti). Prevodilac u ciljnom jeziku ovu metaforu parafrazira.

10. E non è la vostra guerra. (str.46) – A to nije vaš rat. – m→m

11. [...] custodiva la ragionevole illusione di diventare presto padre. (str.49) – gajio osnovanu iluziju da će uskoro postati otac. – m→m1

Autor prikazuje iluziju poput neke dragocenost koja se čuva, a za prevodioca je ona biljka koja se gaji.

12. Poi scese, e continuò a piedi, passo dopo passo, con una stanchezza infinita. (str. 59) – Potom side, i produži pešice, korak po korak ophrvan stoletnim umorom. – m→m1

Iako se značenje ova dva metaforička izraza može smatrati sličnim, izvorni domeni su ne podudaraju. U ciljnom tekstu se umor opisuje kao živo biće od sto godina, a izvorni tekst ga predstavlja kao beskonačnost.

13. [...] regalando all'uomo che amava il piacere di perdonarglielo. (str. 62) - [...] podarivši čoveku koga voli to zadovoljstvo da joj ga oprostí. – m→m

14. Lasciarano la piccola villa con rimpianto, giacché avevano sentito lieve, tra quelle mura, la sorte di amarsi. (str. 63) – Sa žaljenjem napustiše malu vilu, jer im se breme ljubavi, među tim zidovima, učini neizmerno lakim. – m→m

15. E se lui vuole andare laggiù, io posso dargli una ragione in più per tornare. (str. 66) – Ako on želi da ide, jedino što mogu je da mu dam jedan razlog više da se vrati. – m→m

16. Hèlèn, come tutti gli anni, lo aiutò, senza chiedergli niente, e nascondendogli qualsiasi sua inquietudine. (str. 66) – Elen mu je pomagala, kao i svih prethodnih godina, ne pitajući ga ništa, tajeći od njega svoj nemir. – m→m

17. Scelse la via più a nord, cercando il freddo per bloccare la vita delle uova e allungare il tempo che mancava prima che si schudessero. (str. 77) – Krenuo je severnijim putem, u potrazi za zimom kako bi sprečio sazrevanje jaja i odložio trenutak njihovog otvaranja. – m→m, m→m

18. Qualcuno diceva: ha qualcosa addosso, come una specie di infelicità. (str. 81) – Poneko bi rekao: nosi neki pečat na sebi, nešto poput zle kobi. – m→m

19. Dicevano qualcosa di assolutamente insignificante o qualcosa capace di scardinare una vita: [...]. (str. 86) – Govorili su nešto posve beznačajno ili nešto što je moglo preokrenuti čitav život. m→m

20. [...] è violenza dolce [...]. (str.91) - [...] slatka predaja [...] – m→m1

Budući da se u originalnom tekstu konceptualizuje *nasilje*, a u u prevodu *predaja*, ciljni domeni su različiti, ali se oni poimaju pomoću istog izvornog domena.

21. Serbate la vostra vita al riparo da me. (str. 91) – Živite svoj život daleko od mene. – m→non-m

Prema glagolu *serbare* (dosl. *čuvati*), originalna verzija ukazuje na metaforički doživljaj života koji se u prevodu ne prepoznaje.

22. Con sua moglie Hélèn prese l'abitudine di compiere, ogni anno, un piccolo viaggio. (str. 93) – Svake godine bi, sa svojom ženom Elen, odlazio na kratko putovanje. m→∅

Premda za italijanski izraz *prendere l'abitudine* (dosl. *uzeti naviku*), srpski jezik nudi odgovarajući ekvivalent sa značenjem *imati naviku* tj. *preći u naviku* ili *steći naviku*, u prevodu ove rečenice zapaža se njegovo odsustvo. Postoji mogućnost da je ovde upotrebljen potencijal zbog stavljanja fokusa na ponavljanje radnje tj. sticanje navike, što je nehotice dovelo do izostavljanja metafore na ciljnom jeziku.

23. [...] Hervé Joncour scendeva fino al lago e passava ore a guardarlo, giacché, disegnato sull'acqua, gli pareva di vedere l'inspiegabile spettacolo, lieve, che era stata la sua vita. (str. 93) – [...] Erve Žonkur bi se spustio do jezera i provodio sate posmatrajući ga, jer mu se činilo da pred sobom vidi, ispisan na vodi, neobjašnjiv prizor, blag, koji beše njegov život. – m→m

24. Perché la disperazione era un eccesso che non gli apparteneva, si chinò su quanto era rimasto della sua vita e riinizio a prendersene cura [...], il mattino dopo il temporale. (str. 96) – Budući da mu očaj ne beše svojstven, okrenu se onome što mu je preostalo od života, ponovo počevši o njemu da brine⁹ [...], u zoru nakon oluje. – m→m1, m→m

Izvorni jezik *očaj* poima kao entitet koji nekome pripada, dok se u ciljnom jeziku on opisuje kao neka karakteristika.

25. Il resto del suo tempo lo consumava in una liturgia di abitudini [...]. (str. 100) – Ostatak svog vremena prepuštao se liturgiji navika [...].m→∅

Izbor glagola *consumare* (srp. *trošiti*) ukazuje na još jedan način da se vreme prikaže kao materijalno dobro, odnosno novac. Pretpostavljamo da se ovde pevodilac odlučuje da metaforu izostavi radi boljeg konceptualnog uklapanja konteksta na ciljni jezik.

⁹ Premda je u ovom delu očigledna upotreba živog bića kao izvornog domena, zbog nemogućnosti smislenog prikaza metaforičkog jezičkog izraza kao izdvojene rečenice, odlučili smo da ga ostavimo u ovom odeljku rada.

7. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Rezultati našeg istraživanja zasnovanog na analizi prevođenja pojmovne metafore u Barikovoj *Svili* dokazuju da je ona u književnom izrazu u značajnoj meri određena njenom upotrebom u našem govoru što se primećuje iz čestih konvencionalnih metafora.

Od ukupno 48 primera izdvojenih iz korpusa, 23 sa živim bićima kao izvornim domenom i 25 u kojima se kao izvorni domen identifikuju predmeti i neživa priroda, analizirali smo kako je preveden 51 metaforički jezički izraz. Među raznovrsnim ciljnim domenima u obe grupe, kao učestali pojmovi, izdvajaju se život, vreme, bolest i bol. Opisujući život, autor ga predstavlja kao životinju (odeljak 6.1 u primeru 8), čoveka (odeljak 6.1 u primerima 13 i 16), kišu (odeljak 6.2 u primeru 4), reku (odeljak 6.2 u primeru 8), dragocenost (odeljak 6.2 u primeru 21), predstavu (odeljak 6.2 u primeru 23) i dete (odeljak 6.2 u primeru 24). U originalnom tekstu primećujemo da se vreme konceptualizuje kroz upotrebu konvencionalnih metafora VREME JE MAŠINA/STVAR (odeljak 6.2 u primeru 6 i 17) i VREME JE NOVAC (odeljak 6.2 u primerima 9 i 25). Bolest se percipira isključivo kao ljudsko biće što se vidi u primerima 4 i 10 iz odeljka 6.1, a bol se doživljava kao čovek ili seme (odeljak 6.1 u primerima 21 i 22).

Kada je reč o prevodljivosti metaforičkih jezičkih izraza iz izvorne verzije, analiza pokazuje da je najveći broj prenet u srpski jezik po principu istovetne pojmovne metafore sa tim što se u nekim primerima zapaža drugačije mapiranje, ali slično značenje. Dakle, takvih metaforičkih jezičkih izraza izdvajamo ukupno 36 među kojima samo kod 12 primećujemo minimalne razlike usled prilagođavanja ciljnom jeziku, ali je smisao gotovo isti. Drugim rečima, kod ovih izraza u ciljnom tekstu je očigledno da je napravljen drugačiji leksički izbor, ali je metafora ostala ista a značenje slično (odeljak 6.1 u primerima 7, 10, 14, 15, 16, 17, 21, 22, 23 i odeljak 6.2 u primerima 3, 14, 18). Različite pojmovne metafore, kod kojih ne dolazi do poklapanja domena u izvornom i ciljnom tekstu, imamo u 9 metaforičkih jezičkih izraza ukupno (odeljak 6.1 u primerima 2, 6, 20 i odeljak 6.2 u primerima 2, 5, 11, 12, 20, 24). Najmanje primera pronalazimo za slučajeve parafraziranja i upotrebe nultog elementa što pokazuju brojke od 4 izraza u kojima dolazi do opisnog prevoda metafore (odeljak 6.1 u primerima 5, 18 i odeljak 6.2 u primerima 9, 21) i 2 izraza gde je metafora u potpunosti izostavljena (odeljak 6.2 u primerima 22, 25).

Činjenica da u prevodu romana dominiraju metaforički izrazi koji su ekvivalent onima u izvornom jeziku, navodi na zaključak da su predmetni jezici konceptualno bliski. Dakle, uprkos postojanju nepodudarnosti između srpskog i

italijanskog jezika zasnovane na pripadnosti različitim jezičkim grupama, očigledno je da su ove dve kulture mnogo tešnje povezane nego što se na prvi pogled može učiniti.

Jelena Badovinac

TRANSLATION OF CONCEPTUAL METAPHOR THROUGH THE ANALYSIS OF
EXAMPLES EXTRACTED FROM THE NOVEL "SILK" WRITTEN BY
ALESSANDRO BARRICO

Summary

Diverse research in the field of cognitive linguistics at the end of the twentieth century led to a completely new perception of metaphor. Once interpreted only as stylistic figure, the metaphor becomes a mechanism for understanding the way we think and comprehend the world around us. As a result of the changes in its understanding, a different observation of the translation process occurs, and in this paper, we will focus on the transfer of the conceptual metaphor from the source language to the target language. The theoretical framework will refer to the interpretation of metaphor according to the cognitive-linguistic approach where we will point out as well the influence that the functioning of our cognitive system has on the appearance of metaphor in literature. We will also analyze the competencies that the translator should have to transfer the conceptual metaphor from the original to the target text in the most adequate way. In order to determine how this translation process can be carried out, this paper will include the practical analysis of the conceptual metaphor present in the novel *Silk* written by Alessandro Barrico and its transfer from Italian to Serbian. Examples of metaphorical expressions will be excerpted from the entire novel, while their translation analysis will be based on Schmidt's theory of conceptual metaphor transfer, according to which there are several possibilities: translating a metaphorical expression by using the same conceptual metaphor in both languages, translating a metaphorical expression with a different conceptual metaphor in the target language, translating a metaphorical expression with a non-metaphorical expression of similar meaning and deleting the metaphor, i.e. omitting it in the target language. To show more clearly how the analyzed terms are conceptualized in the Italian language, we will divide the selected metaphorical expressions into two groups according to the original domains on which these metaphors are based on - living beings as the original domain and inanimate nature and objects as the original domain.

Keywords: conceptual metaphor, metaphorical linguistic expression, translation, Italian language, Serbian Language

LITERATURA

- Ervas, F. & Gola, E. (2017). From a Ghost to a Sketch: Translating Metaphors in Context. In: Flavia Marcacci & Maria Grazia Rossi (ed.). *Reasoning, Metaphor and Science*, vol. 9. Urbino: Department of Foundation of Science, 41–59.
- Faini, P. (2008). *Tradurre. Manuale teorico e pratico*. Roma: Carocci editore.
- Fernández, S. E. (2002). Translators' English-Spanish metaphorical competence: impact on the target system. *Estudios de lingüística inglesa aplicada*, 3, 203–218.
- Grujić, T. (2020). Pristupi pojmovnoj metafori. *Forum*, Sveska 1-2, 27–41.
- Holme, R. (2004). *Mind, Metaphor and Language Teaching*. New York: Palgrave Macmillan.
- Ivir, V. (1985). *Teorija i tehnika prevođenja*. Novi Sad: Zavod za izdavanje udžbenika.
- Јаневска, Т. (2019). Метафоричка концептуализација наде у енглеском језику. *Узданица*, XVI/2, 21–31.
- Lazović, V. (2011). *Srpski proizvodi izgubljeni u prevodu*. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Klikovac, D. (2004). *Metafore u mišljenju i jeziku*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Kövácses, Z. (2010). *Metaphor: a practical introduction*. New York: Oxford University Press.
- Lakoff G.–Johnson M. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago: Chicago University Press.
- Malešević, M. (2017). Prevođenje glagola sa metaforičkom dopunom u engleskom jeziku kao stranom. *Anali Filološkog fakulteta*, Knj.29, Br.1, 183–200.
- Radić-Bojanić, B. (2013). *Strategije za razumevanje metaforičkog vokabulara*. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Sjørup, A. C. (2013). *Cognitive effort in metaphor translation: An eye-tracking and key-logging study*. Frederiksberg: Copenhagen Business School.
- Schmidt, G. (2014). Metaphor translation in subtitling. *Linguistics, Culture and Identity in Foreign Language Education*, 831–840.

IZVORI

Baricco, A. (2001). *Seta*. Milano: Biblioteca Universale Rizzoli.

Bariko, A. (2004). *Svila*. Beograd: Paideia. (prevod sa italijanskog: Ana Srbinović).

Montale, E. (1971). *Satura*. Milano: Mondadori. Preuzeto 5. aprila 2023, sa: <https://www.scribd.com/document/505432190/Eugenio-Montale-Satura-italiano>